CMJW

Łambinowicki Rocznik Muzealny

JEŃCY WOJENNI W LATACH
II WOJNY ŚWIATOWEJ

Tom 47

CENTRALNE MUZEUM
JEŃCÓW WOJENNYCH

OPOLE 2024

Komitet Redakcyjny
Anna Czerner, Jan Daniluk, Bartosz Janczak,
Danuta Kisielewicz, Renata Kobylarz-Buła, Joanna Lusek,
Witold Mędykowski, Tomasz Przerwa,
Violetta Rezler-Wasielewska (przewodnicząca),
Piotr Stanek (sekretarz), Czesław Wawrzyniak

Recenzent tomu
Michał Pawleta

Redaktor naczelna
Violetta Rezler-Wasielewska

Redaktorzy tomu
Violetta Rezler-Wasielewska, Piotr Stanek, Kamil Weber

Redakcja i korekta
Maria Szwed

Tłumaczenie streszczeń
Jacek Jędrzejowski (język angielski)

Skład
Janina Drozdowska

Projekt okładki, układ typograficzny
Studio Widok

© Copyright by Centralne Muzeum Jeńców Wojennych

Adres redakcji
45-017 Opole, ul. Minorytów 3
Tel./fax 77 454 78 72, 453 92 16
www.cmjw.pl
e-mail: redakcja@cmjw.pl

ISSN 0137-5199
Nakład 300 egz., objętość: 17,00 ark. druk.
Druk: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża w Opolu

Od Redakcji

Tom 47. „Łambinowickiego Rocznika Muzealnego", który oddajemy do rąk Czytelnikom w roku wyjątkowym dla Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych, zdecydowaliśmy się poświęcić szczególnej relacji artefaktu i historii jako nauki. Wątek ten uznaliśmy za interesujący i wart uwagi z kilku względów. Najważniejszym z nich jest fakt oczywisty, a mianowicie to, że istotą muzeum są zbiory – rzeczy, które straciły swój wcześniejszy utylitarny charakter, a z racji cech wyróżniających je spośród innych, podlegają specjalistycznej ochronie i publicznej ekspozycji. W muzeum historycznym o profilu martyrologicznym znakomicie widać, że biorą one (wraz z miejscem tragicznych wydarzeń) jednoczesny udział – jako świadectwo II wojny światowej i czasu będącego jej następstwem – w procesie poznania historii oraz trwania pamięci o niej. To kluczowy powód, by w roku 2025, kiedy mija 80 lat od zakończenia najbardziej rozległego (w każdym sensie) konfliktu zbrojnego w dziejach ludzkości, i w roku, kiedy CMJW obchodzi swoje 60-lecie, podjąć na łamach naszego periodyku naukowego próbę prezentacji wielości znaczeń czy to poszczególnych przedmiotów, czy całych kolekcji różnego rodzaju artefaktów. Także tych niekoniecznie legitymizujących się statusem muzealiów.

Specyfikę i złożoność tego problemu niewątpliwie uświadamia interesujący esej prof. dr. hab. Marcina Kuli, którym otworzyliśmy dział „Artykuły i materiały". Bo: czy, kiedy i co mówią rzeczy o ludziach oraz czasie, w jakim zostały stworzone i jaki przetrwały? A jeśli istotnie zawierają zrozumiałe informacje, to jaka jest ich wartość jako źródła historycznego? I jakie wyzwania stają w związku z tym przed badaczami? W tekście autor polemizuje z oczywistościami, rozważa symboliczny wymiar świadectw przeszłości, analizuje ich konteksty, nie stroniąc przy tym od formułowania własnych ocen i wniosków.

By pokazać przykładowe znaczenia muzealiów dla nauki, skorzystaliśmy w niniejszym tomie – jako wydawca rocznika – z przywileju przedstawienia choć niewielkiej reprezentacji zbiorów CMJW. Podjęli się tego zadania autorzy na co dzień pracujący w działach Zbiorów i Konserwacji oraz Naukowym. W swoich opracowaniach zwracają oni uwagę Czytelnikom na szczególne miejsce, jakie w zasobach każdego chyba muzeum stanowią różnej wielkości kolekcje związane z konkretnymi osobami, podarowane przez nie bądź przez najbliższych w głębokim poczuciu, że to ta instytucja jest najbardziej odpowiednim miejscem dla ich rodzinnych pamiątek. W naszym Muzeum dary stanowią zdecydowaną część kolekcji. Cenimy je, ponieważ

prezentują bliskie nam personalistyczne rozumienie historii, a jednocześnie wyraźnie dowodzą oddziaływania na siebie dwóch perspektyw – ludzi i rzeczy. I tak Krzysztof Harupa, Piotr Jędorowicz oraz Dawid Żak, rekonstruując indywidualne biografie jeńców wojennych na podstawie ich osobistych, pokaźnych rozmiarów kolekcji muzealnych, wykazują komplementarność tych źródeł z innymi. Podobne znaczenie, choć już w odniesieniu do miejsca (powojenny Polski Obóz Wojskowy w Peckelsheim utworzony przez aliantów, najpierw zlokalizowany w dawnym Oflagu VI B Dössel), prezentuje Kamil Weber. Źródłem informacji dla tych autorów stały się przede wszystkim dokumenty pisane, przedmioty zaś miały źródłowy wymiar dzięki relacjom, które złożyli darczyńcy – bliscy jeńców.

To co zachęca wielu badaczy do pracy naukowej nad dziejami rzeczy, i czego w tym krótkim wstępie nie można pominąć, to silny komponent emocjonalny przedmiotów. Przekaz ten został szczególnie uwypuklony przez Pawła Urbaniaka w artykule o ewakuacji Stalagu Luft 6 Heydekrug, a także w opracowaniu Ewy Kowalskiej, która przeanalizowała zachowane do dzisiaj we fragmentach kopie grobowych artefaktów polskich oficerów z Katynia, wykonane w 1943 r. przez zespół badawczy dr. Jana Zygmunta Robla. Tekst ten rozpoczyna kolejną część rocznika – „Archiwum". Zaprezentowaliśmy w nim również interesujący głos kolekcjonera, Witolda Olbrysia na temat znaczeń jenieckich pamiątek. Z jeszcze innym rodzajem emocji, wywołanych już obecnością rodzinnych kolekcji, Czytelnicy zetkną się podczas lektury materiałów opublikowanych w dziale „Wspomnienia i relacje". Bardzo osobisty wymiar zaprezentowanych tam przez Witolda Daniłowicza, Martę Krajewską, Ludwikę Majewską i Marlenę Owsiany-Jędrych mikrohistorii wpisuje je w nurt, określany przez niektórych badaczy jako resemantyzacja przedmiotów.

Nasz najnowszy 47. tom „Łambinowickiego Rocznika Muzealnego" tradycyjnie uzupełniają działy „Recenzje i omówienia", „Z żałobnej karty" oraz „Kalendarium". Życząc Państwu interesującej lektury, będziemy niezmiernie wdzięczni za wszelkie opinie, sugestie oraz cytowania.

Violetta Rezler-Wasielewska
Piotr Stanek
Kamil Weber

Spis treści / Table of contents

Od Redakcji / From the Editing Staff **(Violetta Rezler-Wasielewska, Piotr Stanek, Kamil Weber)** 3

Artykuły i materiały / Articles and materials

Marcin Kula, Gdy o człowieku zaczyna mówić rzecz... 7
When an object begins to speak about a man... (Summary) 19

Piotr Jędorowicz, Rola pamiątek w rekonstrukcji biografii ppor. Stanisława Mistygacza (1903–1978) 20
The role of mementos in the reconstruction of the biography of Second Lieutenant Stanisław Mistygacz (Summary) 41

Krzysztof Harupa, Postać kpt. Romana Horoszkiewicza w świetle zbiorów Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych 42
The person of Captain Roman Horoszkiewicz in light of the collection of the Central Museum of Prisoners-of-War (Summary) 58

Paweł Urbaniak, Ewakuacja Stalagu Luft 6 Heydekrug – „Bieg pod górkę" . . . 59
The evacuation of Stalag Luft 6 Heyderkrug – "A run uphill" (Summary) . . 71

Kamil Weber, Przedsionek wolności. Polski Obóz Wojskowy Dössel–Peckelsheim w dziennikach kpt. Zdzisława Koziołkowskiego 72
The anteroom of freedom. The Polish Military Camp Dössel–Peckelsheim in the diaries of Captain Zdzisław Koziołkowski (Summary) 100

Archiwum / Archive

Ewa Kowalska, Szczególna wartość archiwum dr. Jana Zygmunta Robla 103
The unique value of the archive of Dr Jan Zygmunt Robel (Summary) 114

Dawid Żak, Kolekcja pamiątek ppor. Jana Juliana Lewandowskiego z perspektywy muzealnika 116
The collection of mementos of Second Lieutenant Jan Julian Lewandowski from the perspective of a museologist (Summary) 129

Witold Olbryś, Głos kolekcjonera w sprawie pamiątek ze stalagów w Prusach Wschodnich 130
A collector's voice concerning mementos from Stalags based in Eastern Prussia (Summary) 141

Wspomnienia i relacje / Memoirs and accounts

Marlena Owsiany-Jędrych, Odczytywanie śladów Józefa Owsianego – Sybiraka i jeńca Stalagu X B Sandbostel [Reading the traces of Józef Owsiany – a Siberia Deportee and POW at Stalag X B Sandbostel] 145

Marta Krajewska, Za chwilę runie świat [The world will fall down in a moment] 152

Ludwika Majewska, Pamiętnik Piotra Garbarczyka z niewoli (28 września 1939––7 marca 1945). Edycja źródłowa [Piotr Garbarczyk's Diary from Captivity (28 September 1939–7 March 1945). Source edition] 172

Witold Daniłowicz, Odkrywanie mojego dziadka [Discovering my Grandfather] 189

Recenzje i omówienia / Reviews and discussions

Recenzja wystawy czasowej: „Las – Schronienie ofiar. Kryjówka zbrodni" [Review of the temporary exhibition: „Forest – A Victims' Shelter. A Hiding Place of Crime"] **(Anna Czerner)** 201

Roman Janas, Pavel Macháček, *Váleční zajatci na Jesenicku v letech 1939–1945* [Prisoners of War in the Jeseniky in the Years 1939–1945], Obec Česká Ves, Česká Ves 2023, 264 s. **(Dominik Marcinkowski)**. 210

Piotr Majewski, *Nie było tu książki czy jakiegoś innego kulturalnego zajęcia... Realia pracy przymusowej a kultura (Prusy Wschodnie 1939–1945) / Bücher oder andere kulturelle Betätigungen gab es hier nicht... Kultur angesichts der Lebensrealität von Zwangsarbeit (Ostpreußen 1939–1945),* [There was no book here or any other cultural activity… The reality of forced labour and culture (Eastern Prussia 1939–1945)], Wydawnictwo Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2024, 153 s. **(Piotr Stanek)** 218

Z żałobnej karty / Obituaries

Wolfgang Globisch (1933–2023) **(Kamil Weber)** 225
Janina Domska (1946–2024) **(Maria Bula, Violetta Rezler-Wasielewska)** . . . 230
Walter Świerc (1934–2024) **(Danuta Kisielewicz)** 233
Rajmund Miller (1954–2024) **(Maria Bula)** 237

Kalendarium / Calendar of events

Kalendarium łambinowickie (styczeń–grudzień 2024) [Łambinowice calendar of events (January–December 2024)] **(Anna Chłądzyńska-Gądek)** 241